

Autonómia és identitás

Kik a székelyek? Erre a kérdésre keresve a választ, s megvilágítva más-más vetületeit, sokan fejezték ki aggodalmukat: a székelység a saját nemzeti önazonosság útját járva eltávolodhat a magyar nemzettől. Nem ismeretlen különböző népek történetében a kulturális, identitásbeli szétfejlődés. Elegendő az ukrán-orosz, vagy szerb-horvát példát felidézni. Nekünk azonban nincsen okunk az aggodalomra. A székely öntudat meghatározó eleme évszázadok óta a magyarsághoz tartozás. A székelyek büszkesége is ezt rögzítette a közösség kollektív emlékezetében: Magyarország határainak védelmezőiként az egész magyarság védelmezői is voltak eleink. Ki merem mondani a szót: a „legmagyarabb” törzse vagyunk a nemzetnek. Ki merem mondani, mert ebben nincsen sem lekezelő szándék más magyarokkal szemben, sem felsőbbrendűségi érzés. Pusztán megerősítése egy olyan kollektív élménynek, amely segítette a székelyeket abban, hogy mostoha körülmények között, idegen igazgatás alatt is megőrizték számbeli többségüket szülőföldjükön. Petőfi vagy Jókai székelyek iránt érzett, versben, prózában többször kifejezett szeretete, magukban a székelyekben is megerősítette ezt a tudatot, ezáltal is fokozva önbecsülésüket.

Egy kívülálló is elismeri azonban, hogy van valami sajátos a székelyekben, amely megkülönbözteti őket más tájak magyarjaitól. Az egyik a földrajzi adottság. Magyarország határaitól jó háromszáz kilométernyi távolságban nincsen több egy tömbben élő nagy magyar közösség. A történelmi hagyományok is külön helyet jelölnek ki a székelységnek a nemzeten belül. A magyar állam és jogtörténet a kora középkortól külön fejezetként tárgyalja a székely jogot. A székely jogot, amely a székelység önszerveződésének, a magyar királyságon belüli önrendelkezésének az alapja volt. El lehet mondani, hogy már jóval Trianon előtt a székelyek többféle szempontból is különálló és önálló közösséget alkottak. Velük ellentétben a határon túli többi magyar közösség bátran nevezhető a trianoni szétszabdálás nyomán létrejött kényszerközösségnek. Sem hagyományaiban, sem kultúrájában, de észjárásában sem különbözik lényegesen a kolozsvári vagy nagyváradi magyar a debrecenitől vagy a budapestitől, azaz nincs a világnak még egy népe, amely nyelvében, kultúrájában annyira egységes lenne, mint a magyar.

A transzilvanizmus sorsa is erre a valóságra vezethető vissza. Kós Károly ugyan megírta a Kiáltó Szóban: *„Napnyugat felé pedig ne nézzünk többé! Attól csak nehéz a szívünk, és fáj a szemünk. Ott lebukott a nap, és csak az ég veresedik még, és az égen gomolygó nehéz sorsfellegek.”* Remélte és vele néhány írótársa is, hogy lesz új erdélyi öntudat. Nem lett. A Kiáltó Szó üzenete nem jutott el az erdélyi magyarokig, s bizony Kós Károly kortársainak legfeljebb egy szűk csoportja bízhatott abban, hogy a magyar nemzettudat helyébe transzilván/erdélyi öntudat lép. A magyarok többsége változatlanul nyugat felé tekintett. Nem sokkal Trianon után kezdtek terjedni a rádiókészülékek Erdélyben is, s népesebb szomszédság gyűlt össze egy-egy

módosabb háznál, hogy napról-napra meghallgassák Budapest közösségmegtartó üzenetét. Ennek az üzenetnek a lényege viszont nem a transzilván jövő volt, hanem a revízió reménye.

Következtetésként el lehet mondani, a magyar nemzettudat az egész Kárpát-medencében egységes, a trianoni határok is legfeljebb kényszerközösségeket tudtak létrehozni, viszont a székelyek nemzeten belüli különállása egy több évszázados, történelmileg meghatározott, kulturális és identitásbeli valóság. Ez a különállás azonban nem távolítja a székelyeket a nemzet egészétől, ellenkezőleg, oly erősen köti hozzá, hogy ellenállni képes a románság felől érkező asszimilációs törekvéseknek is.

A fentieket azért fontos összegezni, hogy ezzel is aláhúzzuk: a székelyföldi autonómiatörekvést nem pusztán a kisebbségi sors indokolja. A 20. század második felétől Európa-szerte megfigyelhető a regionális identitások reneszánsza, olyan régiókban is, amelyek nyelvükben nem különülnek el az őket körülvevő tájaktól (példaként lehetne hivatkozni a bajorokra vagy akár a magyarországi jász öntudat ébredésére). Így ébred, erősödik a hagyomány a bukovinai székelyekben Magyarország területén is.

A székely közösségi tudat, a székely székek emléke nem pusztán a román közigazgatási átszervezéseket élte túl, de azt az 1876-os, az osztrák-magyar monarchia idején végrehajtott közigazgatási átszervezést is¹, amely a székely székeket közigazgatási egységként megszüntette, mikor is ezek átadták helyüket a vármegyéknek. Itt két fontos tényt kell rögzíteni, egyrészt a székelység nem tanúsított ellenállást az 1876-os közigazgatási reformmal szemben. Természetes módon azonosultak a székelyek a magyar nemzeti törekvésekkel, Magyarországnak már 1848-ban meghirdetett modernizációjával, és az ő számukra is fontos volt, hogy a dualizmuson belül a magyar állam erős és versenyképes legyen.

Másrészt ezzel párhuzamosan tovább élt a székely székek hagyománya. Jól körülhatárolható tájegységekről beszélünk, legyen szó a gyergyói-medencéről, a Csíki-medencéről, Erdővidékről vagy az Alsó-háromszéki rónaságról. Nyilván nem csak földrajzilag különülnek el egymástól, hanem sajátos nyelvjárás, népviselet, helyi szokások jellemzik külön-külön mindegyiket. Mindezzel együtt a XXI. században is változatlanul a székek a székely önazonosság kulturális, területi keretei, amelyekhez a székelyek tudatosan ragaszkodnak.

Székelyföld területi autonómiája megvalósítható cél. Egyformán gyökerezik a székely székek XIX. századi modernizációt, és XX. századi román asszimilációs törekvéseket egyaránt túlélő hagyományaiába, és azokba az európai példákba, amelyek sikerességét az egész világ elismeri.

¹ 1876. június 19. A király szentesíti a vármegyéken kívüli közigazgatási egységek törvényhatósági különállását megszüntető 1876: XXXIII. törvénycikket. A vidékek, kerületek, a Jászság, a Nagy- és Kiskunság, a hajdú kerület, a szepesi 16 város, a székely és szász székek beolvadnak a megyékbe. (Magyarország történeti kronológiája III.: 762. szerk. Benda Kálmán, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983). Ugyanerről a tárgyról l. még (Egyed Ákos A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1989-ig 225-226. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2013.)

A Székely Nemzeti Tanács² a jog és a demokrácia eszközeivel küzd Székelyföld területi autonómiájáért. Magára a székely társadalomra építünk elsősorban, hiszen az érintett közösségen múlik, akarja-e ezt a jövőképet, hajlandó-e küzdeni érte. Ha a közösség tagjai kívülállóként követnék a küzdelmet, várva és tűrve, hogy megtörténjen velük mindaz, amit a többség akar, akkor az autonómia esélytelen. Ezért fontos nekünk az, hogy megmozdulásokat szervezzünk, és az egész közösséget átfogó mozgalomban egyesítsük a székelységet. Ez az értelme a Székely Szabadság Napjának, a Székelyek Nagy Menetelésének vagy a határok kivilágításának.

Természetes, hogy számítunk a székely önkormányzatokra. Úgy tekintünk rájuk, mint a székelyek választott képviselőire. Egészen addig, amíg nincs Székelyföldnek autonómiája, ők jelentik a legmagasabb közhatalmi szintet, amely egy demokratikus választás eredményeként a székelységet megjelenítheti az egész világban. Az autonómiát igénylő önkormányzati határozatokkal ezt szerettük volna nyilvánvalóvá tenni. Sikerként könyveltük el, hogy az Európa Tanács Regionális és Helyi Önkormányzatainak Kongresszusa felfigyelt ezekre a határozatokra, és a kongresszus Monitoring Bizottsága napirendre is tűzte ezeket. Más kérdés, hogy érdemi döntés nem született, a képviselők többsége túlzottan kényesnek tartotta a kérdést ahhoz, hogy érdemben foglalkozzon vele. Ennek következtében sokan kudarcként értékelik magát a kezdeményezést, holott az európai fórumokon zajló munka egy folyamat, amely nem zárul le valamely testület alkalmi döntésével. Meggyőződésünk, hogy Romániának teljesítenie kell a *Helyi Autonómia Európai Chartájának* ratifikálásával vállalt kötelezettségeit³, az említett Monitoring Bizottság pedig köteles a Charta végrehajtását felügyelni minden tagállam esetében. Nekünk, székelyeknek pedig kötelességünk folyamatosan tájékoztatni őket a helyzetünkről, arról, hogy hogyan érvényesülnek a Charta előírásai Székelyföldön. Kötelességünk folyamatosan tájékoztatni más nemzetközi fórumokat is, amelyek illetékesek felügyelni mindazokat a kötelezettségvállalásait a román államnak, amelyek bennünket érintenek.

Kiemelt jelentőséget tulajdonítunk annak a szolidaritásnak, amely kölcsönös alapon a velünk hasonló sorsú közösségek részéről irányunkba megnyilvánulhat. Ezért léptünk kapcsolatba a Dél-Tiroli Néppárttal, a Baszk Nemzeti Párttal, a Katalán Demokratikus Összefogással vagy a Skót Nemzeti Párttal. Kétségtelen, a felsoroltak mindegyike elért már valamilyen szintű autonómiát. Ez a különbség azonban legkisebb mértékben sem gátolja az empátiában a dél-tiroliakat, baszkokat, katalánokat, skótokat, ha a székelyek ügye terítékre kerül.

² 2003. október 26-án Sepsiszentgyörgyön, a Megyei Könyvtár Gábor Áron termében megalakul a Székely Nemzeti Tanács. Elnökké Dr. Csapó Józsefet, Románia parlamentjének volt szenátorát választják. A szervezet célja, hogy Székelyföld autonómiáját a jog és a demokrácia eszközeivel vívja ki, alkalmazva a nemzetközi jog kínálta lehetőségeket. A testület a székely falvakban és városokban, állampolgári gyűléseken választott képviselőkből áll. Vezetője 2006 és 2008 között Fodor Imre, Marosvásárhely egykori polgármestere, 2008 -tól a 2013-ban újraválasztott Izsák Balázs. (<http://www.sznt.sic.hu/>)

³ Elfogadta az Európa tanács Helyi és Regionális Hatóságok Kongresszusa 1985. október 15-én, hatályba lépett 1988. szeptember 1-én. Románia 1994. október 4-én írta alá, és 1997. november 17-én ratifikálta a 199. számú törvénnyel, kivéve a Charta 7. cikkének 2. bekezdését

Ez derült ki akkor, amikor európai polgári kezdeményezésünk tartalmát, céljait ismertettük, és ezért találtunk partnereket közöttük a kezdeményezés betervezéséhez.

Akik a székely autonómiamozgalom sikerét mérlegelik, azoknak mindenképpen számolniuk kell a román közigazgatási átszervezéssel. Románia régiósítása közelebb vihet a célhoz, hiszen az egész román politika, maga a román közvélemény is a közigazgatási térkép átrajzolására készül. Amennyiben az új közigazgatási határokat úgy húzzák meg, hogy közben tiszteletben is tartják Románia nemzetközi kötelezettségvállalásait, a *Kisebbségi Keretegyezményt, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját és a Helyi Autonómia Európai Chartáját*, akkor egyenes út vezet egy olyan székely régió felé, amelynek határai azok a nyelvi és kulturális határok, amelyeket mi Székelyföld természetes, történelmileg kialakult határainak tekintünk. Sajnos azonban szembe kell nézni azzal, hogy a román közigazgatási reform nemcsak lehetőség, de veszélyforrás is. Ma jobb- és baloldal egyetért abban, hogy az Európai Unió NUTS-II⁴ romániai statisztikai régióit kell közigazgatási hatáskörökkel felruházni. Ez azt jelentené, hogy Székelyföld egy román többségű régió részévé válna, amelyben a magyarság részaránya nem érné el a 30%-ot. Többször elmondtuk, és el fogjuk mondani újra, hogy egy ilyen intézkedés súlyosan sértené a fentiekben felsorolt nemzetközi egyezményeket, de annak is tudatában vagyunk, hogy ezek az egyezmények önmagukban a közigazgatási térkép jogsértő átalakítását nem képesek megakadályozni. A közösség esetleges passzivitását a nemzetközi közvélemény az intézkedések hallgatolagos elfogadásaként értelmezné.

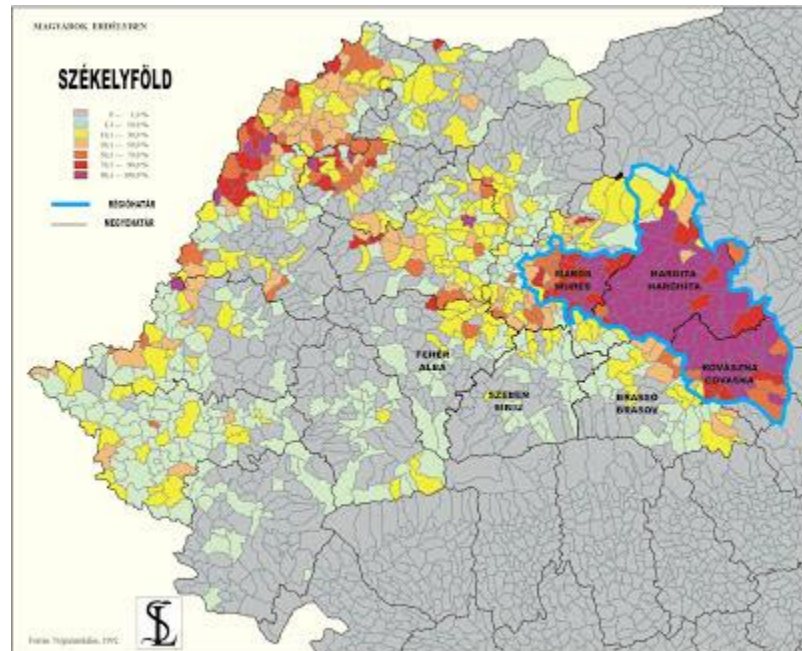
Végül beszélnünk kell Magyarországnak szerepéről is. Támogató fellépése nélkül nemcsak Székelyföld autonómiáját nem tudjuk elérni, de azt sem tudnánk megakadályozni, hogy Székelyföldet egy román többségű régióba beolvassák. Ez utóbbi megakadályozására a magyar államnak a két ország között megkötött szerződés biztosít mozgásteret⁵. Az egyezmény 15-ik cikkének 9-ik szakasza kimondja, hogy a tagállamok tartózkodnak a nemzeti kisebbségek által lakott területek közigazgatási határainak minden olyan jellegű megváltoztatásától, amely az érintett kisebbségeknek az egyezményben elismert jogait csorbítaná. Ennek következtében Magyarország megszólalása a román közigazgatási átszervezés kérdésében nem minősül beavatkozásnak, hiszen mindkét országnak joga és lehetősége a szerződésben vállaltakat figyelemmel kísérni és a másik féltől számon kérni.

Ugyanez érvényes az autonómia megvalósítására is. A két ország között megkötött szerződés hivatkozik azokra a nemzetközi dokumentumokra, amelyeket a felek önmagukra nézve kötelezőnek ismernek el. Így került be az egyezménybe az Európa Tanács 1201/1993

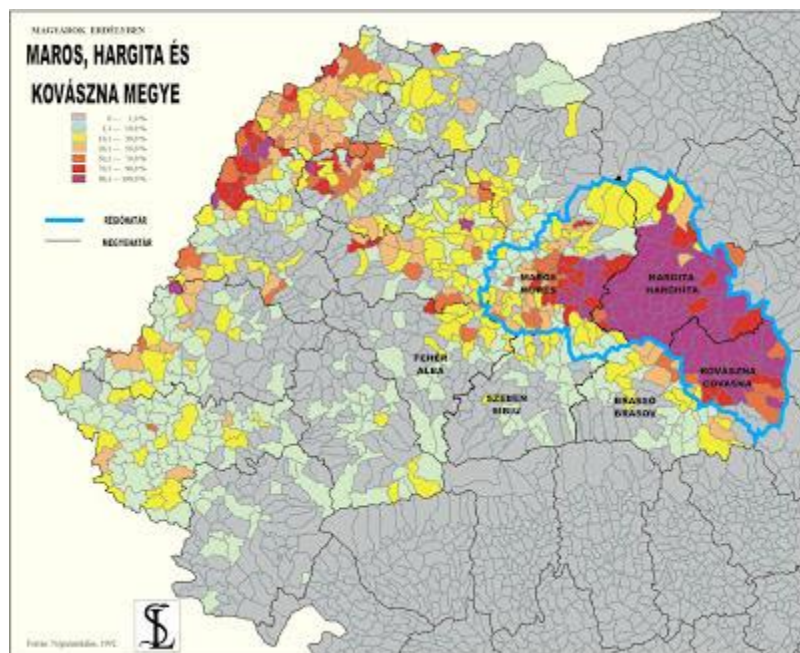
⁴ Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS, Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája). Az Európai Unió kohéziós politikájának végrehajtását segítő területi egységek, amelyeket az Az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/Ek Rendelete alapján hoztak létre. Románia nyolc NUTS-II (fejlesztési) régióból áll, ezen belül Székelyföld a Brassó, Szeben, Fehér, Maros, Kovászna, Hargita megyéket felölelő Közép-régióhoz tartozik.

⁵ *Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról*, a magas szerződő felek aláírták 1996. szeptember 16-án, Temesváron.

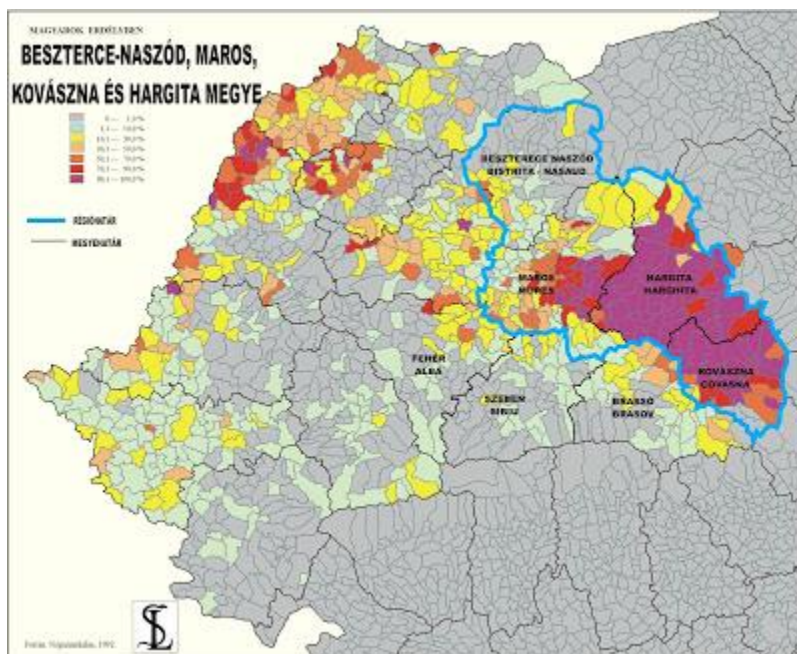
számú ajánlása, amelynek 11-ik cikkelye kimondja: „Azokban a körzetekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak, ezen személyeknek jogukban áll, hogy sajátos történelmi és területi helyzetüknek megfelelő és az állam nemzeti törvénykezésével összhangban álló helyi vagy autonóm közigazgatási szervekkel, vagy különleges státusszal rendelkezzenek.”

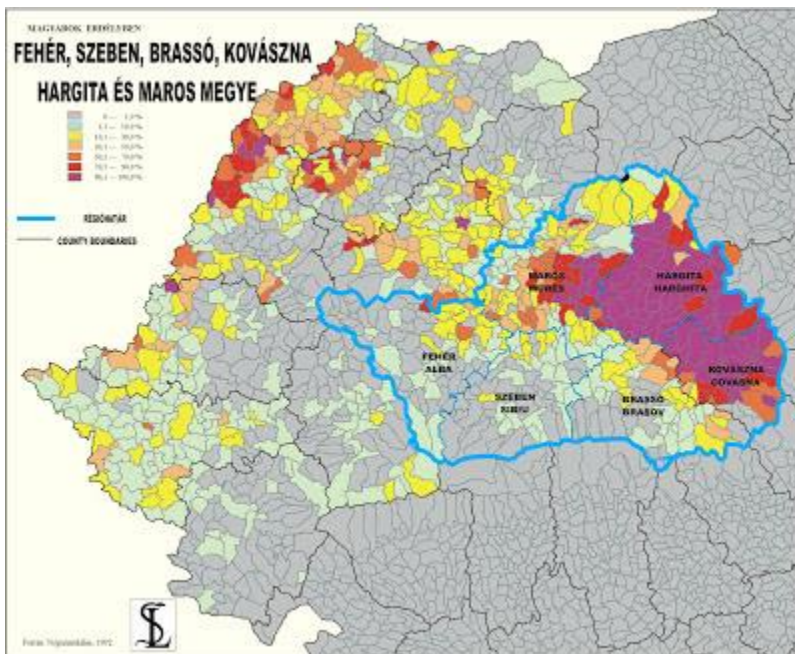
Székelyföld régió (kék határvonallal) a Székely Nemzeti Tanács javaslata alapján. Létrehozása az autonóm Székelyföld megteremtésének elengedhetetlen előfeltétele. A magyarság részaránya a régióon belül 73,5%.*

Maros, Hargita és Kovászna megye együttesének számontartása Székelyföldként tragikus és veszélyes félreértés. Székely megyékről beszélnek a hívei, holott ezeket Nicolae Ceausescu hozta létre, épp azért, hogy rosszabb helyzetbe juttassa a székelyeket, mint amilyenben a Magyar Autonóm Tartományban éltek. Buta és káros elhitetni, hogy a Ceausescu féle megyehatárok sérthetetlenek. A magyarság részaránya a régió belül 57%.

Maros, Hargita, Kovászna és Beszterce-Naszód megye. Az RMDSZ legutóbbi kompromisszumajánlata a román politikai elitnek. Úgy gondolják, ha a három megyés megoldást nem sikerült elfogadtatni, akkor meg kell próbálni egy olyan változatot, ahol a magyarság részaránya még kisebb. Ebben a régióban a magyarság már kisebbségben van, részaránya csak 46%!

A kormány javaslata a NUTS-fejlesztési régiókat tenné közigazgatási egységekké. Egyelőre maradnának a megyék, de hatásköreiket a régiókra ruháznák. A Ponta-terv a lopakodó jogfosztás iskolamodellje. Románia ezzel felszámolná a 85%-ban magyar többségű Hargita, a 74%-ban magyar többségű Kovászna megyéket, de még Maros megye 39%-nyi magyar lakossága is hátrányosabb helyzetbe kerülne, mivel a magyarság részaránya a régió belül mindössze 29%.

A mi számunkra ezért válik a magyar-román szerződés hivatkozási alappá, még akkor is, ha annak híressé vált lábjegyzete egyes vélemények szerint éppen a fentiekben idézett Európa tanácsi határozat idézett szakaszát hivatott semlegesíteni. Mi nem osztjuk ezt az álláspontot, ugyanis az ominózus lábjegyzet a következőképpen hangzik: „*A Szerződő Felek egyetértének abban, hogy az 1201-es ajánlás nem vonatkozik a kollektív jogokra és nem kötelezi a Feleket arra, hogy az említett személyek számára biztosítsák a jogot az etnikai alapú területi autonómia speciális státusára.*” Első ránézésre szembeötlik, hogy az ajánlás idézett 11-ik cikkelye egyéni jogként fogalmazza meg az autonóm közigazgatási szervekhez vagy a különleges jogálláshoz való jogot. Az etnikai alapú területi autonómia pedig román újságírói fordulat, nincs köze az autonómiák európai gyakorlatához, de a Székely Nemzeti Tanács által megfogalmazott igényhez sem. Mi a szubszidiaritás és a decentralizáció elvei alapján akarjuk megvalósítani Székelyföld területi autonómiáját, a régió határainak kijelölését pedig a Románia által vállalt nemzetközi

kötelezettségek alapján követeljük. Ezek figyelembevételével elmondható, hogy elemzők és politikusok egyaránt eltúlozzák a magyar-román alapszerződéshez csatolt lábjegyzet jelentőségét, mivel a román fél ezzel nem érte el azt, hogy ne lehessen hivatkozni a kétoldalú szerződés által is kötelező érvényűvé tett ajánlásra. Ezen túlmenően, ki kell emelni azt is, hogy Románia az Európa Tanácshoz való csatlakozásakor tett egy egyoldalú kötelezettségvállalást az ajánlásban előírtak teljesítésére. Már ez a vállalás is kötelezővé teszi Románia számára az 1201/2003 előírásait.

A kormányzati lépéseken túl fontos az egész magyar társadalom szolidaritása. Annak a megértése, hogy Székelyföld területi autonómiája az egész nemzet ügye. A magyarországi önkormányzatok kiállása a székely zászló mellett, az a tény, hogy a Parlament épületén a székely zászló lobog, megerősíti az autonómia mozgalmát és az egész székely közösség önbizalmát. Ugyanilyen bátorító, önbizalom építő szerepe van a magyar közmédiának. A székelyföldi kis közösségek, ha azt látják, hogy bekerülnek a hírekbe, hogy az életük, a mindennapjaik fontosak a közmédia számára, akkor megerősödnek, megerősödik a jövőbe vetett bizalmuk, ami ha nem is elégséges, de mindenképpen szükséges ahhoz, hogy jövőt tervezzünk a szülőföldünkön.

Nemzetközi fórumok előtt is számítunk Magyarország támogatására. Európai polgári kezdeményezésünknek emelte a politikai súlyát, de szakmai segítséget is nyújtott Magyarország beavatkozása az Európai Unió Luxemburgi Bírósága előtt folyó perbe. Foglaljuk össze dióhéjban, hogy miről van szó. Élve a Lisszaboni Szerződés által kínált új lehetőséggel egy uniós jogi aktusra vonatkozó kezdeményezést indítottunk útjára. Ennek az a lényege, hogy az Európai Unió kohéziós politikája kezelje kiemelt figyelemmel azokat a régiókat, amelyeket nyelvi, kulturális, vallási vagy nemzeti sajátosságok különböztetnek meg az őket körülvevő régióktól. Azaz ugyanolyan többlet figyelem illesse a kontinens belső, kulturális szigeteit, mint amilyen a szigeti régiókat illeti az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés előírásai szerint. A kezdeményezés címe – Kohéziós politika a régiók esélyegyenlőségéért, és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért – jelzi a célt: a regionális identitások védelmét, a sajátos hagyományokat őrző területek hátrányos megkülönböztetésének megelőzését. A Bizottság elutasította a kezdeményezés bejegyzését, arra hivatkozva, hogy az nyilvánvalóan kívül esik az uniós jogalkotási hatáskörén, jöllehet, a kezdeményezés a kohéziós politikára vonatkozik, ami az uniós és a tagállamok közötti osztott hatáskörbe tartozik. Ebből a megfontolásból fordultunk az Unió Bíróságához, amely alapfokon a Bizottságnak adott igazat. Két hónap áll a rendelkezésünkre a fellebbezés beterjesztésére.⁶

A jog útját járjuk otthoni küzdelmeinkben is. Nem ismeretlen a közvélemény előtt, miként próbálják a hatóságok gyülekezési jogunkat korlátozni, ha Székelyföldért felemeljük a szavunkat. Marosvásárhelyen a Székely Szabadság Napján, ez év március 10-én kirótt csendőrségi büntetések, a polgármesteri hivatal tiltó rendelkezései, mind erről szólnak.

⁶ Időközben a fellebbezés beterjesztése megtörtént, mi több Magyarország kormánya másodfokon is beavatkozott a perbe a mi oldalunkon.

Érzékelhető változás van a '90-es évek elejétől a román igazságszolgáltatásban. Pert nyertünk a Polgármesteri Hivatallal szemben, és okkal bizakodunk abban, hogy a csendőrségi büntetések ügyében indított jogorvoslati kereseteinknek is helyt adjon a bíróság.⁷

Arra törekedtem, hogy ebben az előadásban ne pusztán a Székely Nemzeti Tanács küzdelmeiről beszéljek, hanem az előadás címének megfelelően arra is rávilágítsak, hogyan kapcsolódik a nemzeti önazonossághoz a területi autonómia. Így vált megkerülhetlenné a regionális identitás vagy a kollektív identitás kérdése.

Befejezőként utalni kell a mi jogi érveink mellett arra a nyilvánvaló tényre, hogy Románia érdeke is egy olyan decentralizáció, amely gazdasági fellendülést hozhat Székelyföldnek, és ezen keresztül többletbevételeket a román államnak. Erre az autonómiák európai gyakorlata bőven kínál példát. Bízunk benne, hogy a román politikai elit fel fogja ismerni, hogy Székelyföld autonómiája nemcsak a székelyek érdeke, de Romániáé is. Az Európa Tanács álláspontja is az, hogy a területi autonómiák a konfliktusok megelőzését és a hosszú távú stabilitást szolgálják⁸. Úgy véljük, ezek olyan érvek, amelyek nem minősíthetők nyomásgyakorló eszközöknek, hanem előnyös távlatokra világítanak rá, így Románia nemzetközi kötelezettségvállalásaival együtt a székely autonómiatörekvés sikerének ésszerű alapja lehet.

* Székelyföld és a közigazgatási átalakítás tervei

Izsák Balázs térképei Sebők László közigazgatási alaptérképei alapján. (Forrás: <http://izsakbalazs.blogspot.ro/search/label/50-Legyen-Szekelyfold-onallo-kozigazgatasi-regio>)

A Közép-európai nyelvstratégiai fórumon, 2016. május 14-én elhangzott előadás szerkesztett változata, rövidített formában megjelent az Anyanyelv és nemzeti jövő című kötetben (szerk. Pomozi Péter, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2017)

⁷ Az előadást követően több tárgyalás is lezajlott, egy kivételével, ezek mindegyike a megbírságotlannak kedvezően zárult. Az egyetlen kedvezőtlen ítélet ellen fellebbezést nyújtottunk be, ennek tárgyalása 2017 májusában lesz.

⁸ Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, 2003/1334. sz. HATÁROZAT (2003. június 24.), Az autonóm régiók pozitív tapasztalata, mint konfliktusmegoldást sugalmazó ihletforrás Európában.